

LIBERALITĂȚILE REZIDUALE ÎN NOUL COD CIVIL – LEGATUL
RĂMĂȘITEI SAU FIDEICOMISUL FĂRĂ INALIENABILITATE
(LEGATUL *DE RESIDUO/ DE EO QUOD RESIDUO/ DE EO QUOD
SUPERERIT*)

RESIDUAL LIBERALITIES IN THE NEW CIVIL CODE- THE
LEGACY *DE RESIDUO/ DE EO QUOD RESIDUO/ DE EO QUOD
SUPERERIT*

MIRELA CARMEN DOBRILĂ¹

Rezumat: Noul Cod civil marchează o schimbare de viziune față de Codul civil anterior cu privire la substituția fideicomisară (*substitutio fideicomissaria*), printr-o atenuare a interdicției existente, în sensul că deși ca regulă este în continuare interzisă (fiind sancționată cu nulitatea absolută), prin excepție se admite că aceasta devine valabilă în cazurile expres prevăzute de lege (art. 993- 1000 din Noul Cod civil). În cadrul acestui articol se urmărește realizarea unei analize a instituției liberalității reziduale (*de eo quod supererit*), prin corelații cu reglementarea substituției fideicomisare (*substitutio fideicomissaria*). Liberalitatea reziduală (art. 1001-1005 din Noul Cod civil) nu este o instituție nouă pentru dreptul civil român, deoarece Noul Cod civil vine și recunoaște expres validitatea unei instituții pe care doctrina și practica au acceptat-o deja ca valabilă, și anume legatul rămășiței (legatul *de residuo*) sau fideicomisul fără inalienabilitate.

Cuvinte cheie: liberalitățile reziduale, legatul rămășiței, legatul *de residuo*, *de eo quod supererit*, fideicomisul fără inalienabilitate, substituția fideicomisară, Noul Cod civil român, art. 993- 1000 din Noul Cod civil, art. 1001-1005 din Noul Cod civil

Abstract: The New Civil Code marks a change of vision compared to the previous Civil Code regarding the *substitutio fideicomissaria* by mitigating the existing interdiction in the meaning that even if as a rule it is still forbidden (being sanctioned with absolute nullity) by exception one admits that it becomes valid in the cases expressly provided by law (Articles 993-1000 of the New Civil Code).

¹Asistent universitar dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept, email: mirela.dobрила@uaic.ro.

This article seeks to carry out an analysis of the institution of *de eo quod supererit*, by correlations with the regulation of *substitutio fideicomissaria*. Residual Liberality (Article 1001-1005 of the New Civil Code) is not a new institution for the Romanian civil law, because the New Civil Code expressly recognizes the validity of an institution that doctrine and practice have already accepted as valid, namely the legacy *de residuo* or *de eo quod supererit*.

Keywords: residual liberalities, legacy *de residuo*, *de eo quod supererit*, *substitutio fideicomissaria*, The New Romanian Civil Code, articles 993- 1000 of the New Romanian Civil Code, articles 1001-1005 of the New Romanian Civil Code

1. Considerații introductive. Corelații între liberalitățile reziduale și substituția fideicomisară

Tradițional, instituția substituției fideicomisare a fost privită ca o dispoziție prin care dispunătorul obligă pe beneficiarul liberalității (legatar sau donatar), numit instituit, numit fiduciar, să conserve bunurile și să le transmită la momentul morții sale către un substituit ales tot de către dispunător, numit fideicomisar, conform dispozițiilor din art. 803 din Codul civil anterior.

Conform Noului Cod civil², substituția fideicomisară se referă la dispoziția prin care o persoană, numită instituit, este însărcinată să administreze bunul sau bunurile care constituie obiectul liberalității și să le transmită unui terț, denumit substituit, desemnat de dispunător (ar. 993 N.C.Civ.).

În Noul Cod civil, ca regulă, substituția fideicomisară este în continuare interzisă de lege, așa cum se arată în art. 993 N.C.Civ., fiind sancționată cu nulitatea absolută³, deoarece se prevede expres că aceasta nu produce efecte decât în cazul în care este permisă de lege, ceea ce înseamnă că regula o constituie interzicerea substituției fideicomisare, și excepția o constituie admiterea acesteia în anumite situații determinate prin impunerea unor condiții specifice detaliate expres de cod.

În acest sens, art. 994 N.C.Civ. arată contextul în care substituția fideicomisară este admisă și marchează clar și expres excepția de la

² Legea nr. 287/ 2009 privind Codul civil, republicată în M.Of. nr. 505/ 15 iulie 2011.

³ Pentru detalii, a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, coordonatori Fl.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, Editura CH Beck, 2012, pp. 1042-1049.

interzicerea substituțiilor fideicomisare⁴, și anume faptul că o liberalitate poate fi grevată de o sarcină care constă în obligația instituitului, donatar sau legatar, de a administra bunurile care constituie obiectul liberalității și de a le transmite, la decesul său, substituitului desemnat de dispunător.

Legiuitorul recunoaște doar validitatea substituției fideicomisare simple, unice și neperpetue, adică aceea prin care dispunătorul stabilește un singur substituit, fără a recunoaște exista posibilitatea obligării acestuia la administrarea bunurilor primite și la transmiterea lor, la decesul său, către un al doilea substituit desemnat de dispunător, așa cum rezultă din art. 994 N.C.Civ. care trimit doar la un instituit și un substituit, precum și la dispozițiile art. 996 N.C.Civ. care prevede că substituitul nu poate fi, la rândul său, supus obligației de administrare și de transmitere a bunurilor, și care stabilește sfera de aplicare a substituției fideicomisare prin interzicerea transformării substituitului într-un nou instituit obligat la administrare și transmitere a obiectului liberalității către un substituit subsecvent desemnat tot de către dispunător.

⁴Pentru detalii cu privire la substituția fideicomisară în Codul civil anterior și din Noul Cod civil a se vedea D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, Vol. II, București, Atelierele grafice SOCEC&Co, 1926, p. 589 și urm.; C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Vol. III, Editura All, București, 1998, p. 666 și urm.; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ediția a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2002, pp. 292-300; Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, Vol. II. Moștenirea testamentară, Ediția a III-a, Editura Universul Juridic, București, 2014, pp. 222-224; D. Chirică, *Tratat de drept civil, succesiunile și liberalitățile*, Editura CH Beck, București, 2014, p. 151 și urm.; Liviu Stănciulescu, *Curs de drept civil. Succesiuni*, Editura Hamangiu, București, 2012, p. 146; I. Dogaru, V. Stănescu, M. M. Soreață, *Bazele dreptului civil, Vol. 5: Succesiuni*, Ed. C. H. Beck, București, 2009, p. 371 și urm.; D. Florescu, *Dreptul succesoral*, Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 113; G. C. Frențiu în M. Afrăsinei, M. L. Belu Magdo, Al. Bleoancă et al, *Noul Cod civil, Comentarii, doctrină, jurisprudență*, Vol. II art. 953-1649, Editura Hamangiu, București, 2012, pp. 86-94; A. Huidu-Mihai, C. Macovei, „Rețeta” 994 N.C.civ.: puțin din liberalitatea cu sarcină, din proprietatea condițională, din trust și substitutio fideicomissaria. *Bref, puțină mână moartă rediviva în „mănușa” fiduciei*; M.E. Buruiană, O. Mihăilă, *Substituția fideicomisară sau voința de dincolo de moarte*, lucrări discutate în cadrul Cercului de Drept Civil European "Dimitrie Alexandresco" în cadrul Facultății de Drept, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, <http://www.centrulrobertianum.ro/dimitrie-alexandresco/>.

În cazul substituției fideicomisare permise, instituitul nu poate dispune de bunurile primite prin liberalitate de la dispunător, deoarece are obligația de a le administra și i se aplică dispozițiile referitoare la fiduciar. Deoarece sarcina poate să afecteze drepturile dobândite de terți de la instituit, aceștia trebuie informați (art. 995 alin. 3 N.C.Civ.). Până la momentul morții instituitului când se nasc drepturile substituitului (art. 996 alin. 1 N.C.Civ.), instituitul este obligat să administreze și să transmită bunurile dar este și proprietar al bunurilor fideicomisare și are dreptul de a face nu numai acte de administrare ci și de dispoziție, iar creditorii săi pot urmări aceste bunuri, cu observația că obligația de administrare este una transmisibilă (atât timp cât nu a fost instituită *intuitu personae*) și va trebui respectată și de terți. După moartea instituitului, când se nasc drepturile substituitului, drepturile terților și ale creditorilor devin inopozabile substituitului, dacă au fost respectate cerințele de publicitate⁵. S-a susținut că dreptul instituitului este o proprietate *ad tempus*, vremelnică și revocabilă, care ia sfârșit la data morții instituitului pentru a face loc drepturilor substituitului⁶.

Motivele pentru care în baza Codului civil anterior instituția substituției fideicomisare era prohibită și sancționată cu nulitatea absolută integrală atât a liberalității făcute substituitului, cât și a liberalității în favoarea instituitului⁷ (nulitate care nu putea fi acoperită prin confirmare, ratificare sau executarea voluntară a legatului de către moștenitori⁸) priveau, pe de o parte inalienabilitatea obiectului liberalității, deoarece instituitul avea obligația de conservare a bunului care determina o indisponibilizarea bunului și care contravine principiului liberei circulații a bunurilor (pentru existența unei clauze de inalienabilitate convenționale valabile fiind necesară respectarea condițiilor privind caracterul temporar și existența unui interes serios și legitim) și, pe de altă parte, stabilirea unei ordini succesoriale pentru

⁵ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1047; F. Deak, R. Popescu, *op. cit.*, p. 233.

⁶ A se vedea D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 596.

⁷ D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 600; C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 671; M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în Dreptul RSR*, Editura Academiei, București, 1966, p. 318.

⁸ M. Eliescu, *Transmisiunea...op. cit.*, p. 318; I. Dogaru, V. Stănescu, M.-M. Soreață, *op. cit.*, p. 371.

cazul morții instituitului prin voința dispunătorului, care contravine principiului că nimeni nu poate dispune pentru cazul morții altei persoane⁹.

S-a susținut că se admite menținerea uneia dintre liberalități, dacă cealaltă a devenit ineficace din cauze intervenite până la momentul deschiderii moștenirii deoarece validitatea dispozițiilor testamentare trebuia apreciată la data deschiderii moștenirii, iar dacă una dintre liberalități era ineficace nu ne-am fi aflat în cazul unei substituții fideicomisare, nefiind îndeplinite condițiile pentru aceasta¹⁰.

Anterior intrării în vigoare a Noului Cod civil câteva situații erau controversate din perspectiva aplicării sancțiunii nulității absolute pentru existența unei substituții fideicomisare. Acestea reprezentau situații asemănătoare cu substituția fideicomisară, dar pentru care lipsea un element specific substituției fideicomisare. Deși au fost inițial sancționate cu nulitatea absolută, ulterior validitatea acestor operațiuni a fost recunoscută valabilă potrivit interpretărilor din doctrină și practică, soluție care se menține și după intrarea în vigoare a Noului Cod civil.

Un prim caz este cel al fideicomisului fără obligație, adică situația în care dispunătorul gratifică o persoană și își exprimă dorința (rugămintea, nu obligația) ca aceasta să transmită bunurile care au fost obiect al liberalității primite, la momentul morții sale, unei alte persoane desemnate tot de dispunător, această situație fiind recunoscută ca valabilă pe considerentul că dispunătorul își exprima dorința sub forma de rugămintea, instituitul fiind cel care alegea dacă la momentul morții sale transmite sau nu bunurile către substituit, fără a se stabili o ordine succesorală.

Un alt caz se referă la legatul rămășiței (legatul *de residuo*, fideicomisul fără inalienabilitate), adică liberalitatea prin care dispunătorul lasă anumite bunuri unei persoane, cu obligația pentru aceasta ca ceea ce va rămâne din aceste bunuri la moartea gratificatului (dacă vor mai rămâne), căruia i se recunoaște dreptul de a dispune de bunurile primite prin acte cu titlu gratuit sau oneros sau cel puțin cu titlu oneros, să fie transmis unei a doua persoane, substituit, determinată tot de dispunător.

În doctrină, pe de o parte s-a arătat că în cazul legatului rămășiței bunurile care formează obiectul liberalității nu sunt scoase din circuitul civil,

⁹ F. Deak, *op. cit.*, pp. 293-294; I. Dogaru, *op.cit.*, p. 592.

¹⁰ M. Eliescu, *Transmisiunea...op. cit.*, p. 318; F. Deak, *op. cit.*, p. 295; F. Deak, R. Popescu, *op. cit.*, p. 224.

adică lipsește inalienabilitatea cerută pentru a opera nulitatea absolută a construcției iar legatul rămășiței trebuie considerat valabil deoarece instituitul poate să înstrăineze bunurile cu titlu oneros, chiar dacă dispunătorul ar împiedica pe instituit să dispună prin liberalități între vii sau pentru cauză de moarte¹¹.

Totuși, pe de altă parte, s-a susținut faptul că legatul rămășiței nu constituie o substituție fideicomisară deoarece bunurile care fac obiectul liberalității nu sunt scoase din circuitul civil, însă nu poate fi recunoscută ca valabilă. Existența obligației pentru instituit de a lăsa rămășița este suficientă pentru a atrage nulitatea absolută a legatului rămășiței pe ideea că se încalcă principiul că nimeni nu poate dispune pentru cazul morții altei persoane și principiul liberei circulații a bunurilor, deci obligația de a lăsa legat rămășița nu poate fi considerată valabilă. Dacă obligația de a lăsa legat rămășița a constituit cauza liberalității făcute instituitului, nici această liberalitate nu poate fi recunoscută valabilă¹².

Această instituție este recunoscută în mod expres de Codul civil sub forma liberalităților reziduale, art. 1001-1005 N.C.Civ.

Un alt caz privește dublul legat condițional, adică liberalitatea prin care testatorul gratifică două persoane sub aceeași condiție, rezolutorie pentru primul legatar și suspensivă pentru cel de-al doilea.

Cadrul de reglementare a liberalităților reziduale din Codul civil este reprezentat de art. 1001-1005 N.C.Civ. coroborate cu dispozițiile privind substituția fideicomisară, 993-1001 N.C.Civ.

2. Liberalitățile reziduale în Noul Cod civil - recunoaștere expresă a legatului rămășiței sau a fideicomisului fără inalienabilitate. Condiții speciale

Conform art. 1001 N.C.Civ., specific liberalităților reziduale (*de eo quod supererit*) este faptul că dispunătorul stipulează ca substituitul să fie gratificat cu ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia din urmă, după modelul art. 1058 din

¹¹ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 672; D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 599; M. Eliescu, *Transmisiunea...op. cit.*, p. 314; D. Chirică, *op. cit.*, p. 169.

¹² F. Deak, *op. cit.*, pp. 296-297; I. Dogaru, V. Stănescu, M.-M. Soreață, *op. cit.*, p. 373.

Codul civil francez¹³. Se observă că noua reglementare se referă atât la donații cât și la legate¹⁴.

Ca punct de plecare pentru această instituție, se observă că liberalitatea reziduală este asemănătoare în unele privințe substituției fideicomisare, în linii mari. Specific liberalităților reziduale este faptul că există două liberalități succesive, prima liberalitate este făcută în favoarea instituitului (donatar sau legatar) urmând să se execute după încheierea contractului de donație sau la moartea testatorului (liberalitate *inter vivos* sau *mortis causa*), iar cea de-a doua liberalitate este făcută în folosul substituitului și urmează să se execute la moartea instituitului, având ca obiect ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea instituitului, spre deosebire de substituția fideicomisară admisă în prezent, în cazul căreia cele două liberalități succesive au același obiect

Totuși, coroborând aceste dispoziții cu cele din art. 994 N.C.Civ., conform căruia în cazul substituției fideicomisare, admise în mod excepțional după intrarea în vigoare a Noului Cod civil, o liberalitate poate fi grevată de o sarcină care constă în obligația instituitului, donatar sau legatar, de a administra bunurile care constituie obiectul liberalității și de a le transmite, la decesul său, substituitului desemnat de dispunător, se observă încă de la început diferența între substituția fideicomisară unde există obligația instituitului de a transmite bunurile pe care le-a administrat primite de la dispunător prin donație sau legat, în timp ce în cazul liberalităților reziduale instituitul va avea obligația de a transmite substituitului ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia.

Avem rezerve față de calificarea liberalității în favoarea substituitului ca sarcină care grefează liberalitatea făcută instituitului (deși art. 993 și 994 N.C.Civ. folosesc noțiunea de sarcină) deoarece substituitul primește bunurile prin efectul voinței dispunătorului, nu le primește de la

¹³ Art. 1058 Cod civil francez: "La libéralité résiduelle n'oblige pas le premier gratifié à conserver les biens reçus. Elle l'oblige à transmettre les biens subsistants. Lorsque les biens, objets de la libéralité résiduelle, ont été aliénés par le premier gratifié, les droits du second bénéficiaire ne se reportent ni sur le produit de ces aliénations ni sur les nouveaux biens acquis."

¹⁴ D. Chirică, *op. cit.*, p. 172.

instituit, iar prin aceasta nu se stabilește o ordine succesorală pentru cazul morții instituitului (care era de natură să atragă nulitatea absolută a instituției).

Prin urmare, liberalitatea reziduală, cunoscută și sub denumirea de fideicomis fără inalienabilitate sau legatul rămășiței, se aseamănă în linii mari cu substituția fideicomisară, dar fără a exista obligația specifică de administrare a bunurilor care fac obiectul liberalității.

Recunoașterea validității liberalității reziduale nu este o noutate pentru dreptul nostru, adusă prin Noul Cod civil, poate doar prin prisma recunoașterii exprese a acestei instituții. Anterior intrării în vigoare a Noului Cod civil, instituția a fost recunoscută în doctrină în cea mai mare parte¹⁵, cu opinii și viziuni diferite asupra acesteia.

Noul Cod civil marchează o atenuare a interdicției substituției fideicomisare și în același timp o recunoaștere clară a liberalității reziduale prin reglementarea expresă a acesteia, indiferent dacă este vorba despre donație sau legat.

Conform art. 1001 N.C.Civ., în cazul liberalității reziduale dispunătorul, indiferent dacă este vorba despre o donație sau un legat, are posibilitatea să impună instituitului gratificat (donatar sau legatar) obligația ca, la moartea sa, să transmită persoanei indicate de către dispunător, adică unui substituit, ceea ce va mai exista și doar dacă va mai exista ceva (!) la momentul decesului în patrimoniul gratificatului din obiectul liberalității primite.

Trebuie subliniat faptul că în cazul liberalităților reziduale obligația impusă instituitului gratificat de a transmite la momentul morții sale către substituitul desemnat de către dispunător privește doar ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia, adică se are în vedere doar rămășița, prisosul și doar ipoteza în care mai rămâne acest prisos.

Specific liberalităților reziduale este că transmisiunea bunurilor către substituit este dublu condiționată¹⁶, pe de o parte de faptul că la data decesului instituitului să rămână în patrimoniul acestuia bunuri care să fi fost

¹⁵ D. Chirică, *op. cit.*, pp. 169-171.; I. Dogaru, V. Stănescu, M.-M. Soreață, *op. cit.*, p. 372-373; în sens contrar F. Deak, *Drept succesoral*, pp. 296-297.

¹⁶ D. Chirică, *op. cit.*, p. 170; G. C. Frențiu în *Noul Cod civil, Comentarii, doctrină, jurisprudență, op. cit.*, p. 94.

primite de la dispunător (donație sau legat), iar pe de altă parte substituitul să-i supraviețuiască instituitului, pentru a exista posibilitatea ca instituitul să-i transmită ceea ce va mai exista în patrimoniul său.

În acest sens, trebuie observat că art. 1005 N.C.Civ. care prevede aplicarea pentru liberalitățile reziduale a unor reguli aplicabile substituției fideicomisare nu face trimitere la art. 996 alin. 1 N.C.Civ., care prevede că drepturile substituitului se nasc la moartea instituitului, deși conform definiției liberalității reziduale substituitul va fi gratificat cu ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia din urmă. Motivul pentru care nu se face această trimitere este dat de faptul că în cazul unei liberalități reziduale nașterea drepturilor substituitului este condiționată de existența în patrimoniul instituitului la momentul morții lui a bunurilor sau a unor bunuri din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia de către dispunător¹⁷, apoi nașterea drepturilor substituitului este condiționată de existența substituitului la momentul morții instituitului, iar apoi se poate discuta despre nașterea drepturilor substituitului la moartea instituitului.

În principiu, pentru o liberalitate reziduală, substituitul nu poate fi, la rândul său, supus unei obligații impuse de dispunător (adică să devină la rândul lui instituit din cadrul unei liberalități reziduale), ca un substituit subsecvent să fie gratificat cu ceea ce rămâne, la data decesului primului substituit, din donațiile sau legatele făcute în favoarea primului substituit. Sunt avute în vedere și dispozițiile art. 1005 N.C.Civ. care permite aplicarea unor reguli de la substituția fideicomisară, dar nu trimite la art. 996 alin. 3 N.C.Civ. deoarece acesta este specific numai fideicomisului gradual.

Totuși, dintr-o altă perspectivă, mai îndepărtată față de viziunea tradițională asupra instituției liberalității reziduale, se poate pune întrebarea dacă nu cumva legiuitorul prin faptul că în art. 1005 N.C.Civ. care permite aplicarea unor reguli de la substituția fideicomisară nu trimite la art. 996 alin. 3 N.C.Civ., a avut în vedere tocmai o recunoaștere atât a liberalității reziduale unice, cât și a unei liberalități reziduale graduale, cu argumentul că spre deosebire de substituția fideicomisară, în cazul unei liberalități reziduale dispunătorul stipulează ca substituitul să fie gratificat doar cu ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia din urmă, instituitul având o libertate destul de largă de a

¹⁷ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1050.

dispune de bun, deși viziunea legiuitorului în cazul substituției fideicomisare, unde este admisă doar substituția unică, nu și cea graduală, vine să infirme o astfel de teorie.

În cazul în care s-ar admite ideea că liberalitatea reziduală nu poate avea decât un singur grad, atunci când ar exista o liberalitate reziduală graduală cu mai multe grade va opera sancțiunea nulității absolute parțiale, la fel cum operează și în cazul unei substituții fideicomisare graduale interzise¹⁸, adică liberalitatea reziduală nu va fi nulă în totalitate, ci doar în privința liberalității sau liberalităților care au fost constituite cu depășirea liberalității reziduale unice, a celei de prim grad. Prin excepție, există posibilitatea ca dispunătorul să fi condiționat existența liberalității reziduale, inclusiv a celei unice, de executarea liberalităților către toți beneficiarii, caz în care va opera o nulitate absolută totală, atât pentru liberalitatea reziduală din primul grad, cât și pentru liberalitățile reziduale din gradele următoare.

Spre deosebire de substituția fideicomisară permisă în cazul căreia art. 994 alin. 2 N.C.Civ. prevede că instituitului i se aplică în mod corespunzător dispozițiile referitoare la fiduciar, la liberalitățile reziduale nu se face trimitere la aplicarea acestor dispoziții, ceea ce înseamnă cu nu devin aplicabile pentru liberalitățile reziduale dispozițiile referitoare la fiduciar.

În cazul liberalității reziduale, art. 1005 N.C.Civ. care permite aplicarea unor reguli de la substituția fideicomisară trimite la aplicarea art. 996 alin. 2 N.C.Civ. conform căruia substituitul dobândește bunurile care constituie obiectul liberalității reziduale ca efect al voinței dispunătorului. Acest articol marchează o diferență importantă față de funcționarea substituției fideicomisare, așa cum era concepută instituția anterior intrării în vigoare a Noului Cod civil¹⁹, ca element care era de natură să atragă nulitatea absolută pe ideea stabilirii unei ordini succesoriale pentru cazul morții unei alte persoane, adică de către dispunător pentru moartea instituitului. Conform acestei noi viziuni, în cazul liberalității reziduale (ca în cazul substituției fideicomisare permise) nu există o transmisiune de la dispunător la instituit și a doua transmisiune de la instituit la substituit, deoarece

¹⁸ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1047.

¹⁹ Pentru detalii privind opinia în sensul că dispoziția în favoarea substituitului trebuie considerată ca o liberalitate directă iar al doilea gratificat primește bunurile direct de la dispunător, a se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 673.

bunurile care constituie obiectul liberalității reziduale ajung la substituit ca efect al voinței dispunătorului.

Mai mult, la substituția fideicomisară obligația de administrare are în vedere respectarea unei exploatari a bunurilor compatibilă cu restituirea lor, iar conținutul obligației de transmitere diferă de înțelesul juridic al unui act de dispoziție (aceasta fiind accepțiunea istorică), în favoarea sensului de predare a bunurilor, obligație care incumbă de fapt succesiunii instituitului, și nu acestuia²⁰. Considerăm că același raționament trebuie aplicat și în cazul liberalității reziduale, unde obligația de transmitere va trebui să fie corect interpretată în sensul de predare a bunurilor reziduale, autorul transmisiei către substituit fiind dispunătorul de fapt, și nu instituitul.

Printr-o interpretare diferită a dispozițiilor art. 996 alin. 2 N.C.Civ. (conform căruia substituitul dobândește bunurile care constituie obiectul liberalității reziduale ca efect al voinței dispunătorului), cu care nu suntem de acord, s-a susținut că în cazul substituției fideicomisare, drepturile substituitului asupra bunurilor care își au izvorul în manifestarea de voință a dispunătorului, fiind independente de exercitarea vreunui act de acceptare din partea substituitului²¹. La fel cum s-a susținut și în doctrină²², considerăm că substituitul nu este obligat să primească aceste bunuri, ci poate să renunțe la liberalitatea constituită în favoarea sa, cu argumentul că art. 999 N.C.Civ. se referă la acceptarea donației de către substituit în condiții speciale, reglementate distinct, de unde reiese clar că este nevoie de o acceptare din partea substituitului, precum și cu argumentul că art. 1000 N.C.Civ. indică ce se va întâmpla în caz de ineficacitate a instituției pentru ipoteza în care substituitul renunță la liberalitate. Pe baza aceluiași raționament, considerăm că și în cazul liberalităților reziduale, pentru care se prevede expres aplicarea art. 996 alin. 2 N.C.Civ., este necesară o acceptare a liberalității de către substituit.

Se consideră că reglementarea expresă în Noul Cod civil a liberalităților reziduale, ca și precizarea legală explicită relativă la limitele atributului de dispoziție aparținând primului gratificat reprezintă unul din aspectele pozitive ale noii reglementări, dincolo de eventualele discuții

²⁰ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1044.

²¹ M. M. Soreață, *Noutăți legislative în materia succesiunilor introduse prin Noul Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 83.

²² F. Deak, R. Popescu, *op. cit.*, p. 224.

asupra pertinentei înlăturării în Codul civil a prohibiției substituțiilor fideicomisare, fără stabilirea cazurilor în care s-ar putea justifica (de exemplu, în cazul liberalităților făcute descendenților de prim grad, cu o substituție în privința descendenților de gradul II)²³.

3. Dreptul de dispoziție al instituitului - recunoașterea dreptului de a înstrăina definitiv prin acte cu titlu oneros bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale

Sub aspectul analizării conținutului obligației de administrare și a conținutului obligației de transmitere în cazul liberalităților reziduale, trebuie să avem în vedere condițiile și limitele impuse de art. 1002 și art. 1003 N.C.Civ.

Astfel, în cazul liberalităților reziduale, instituitului i se recunoaște expres posibilitatea să încheie acte cu titlu oneros și să rețină bunurile ori sumele obținute în urma încheierii acestora (art. 1002 N.C.Civ.). După cum s-a apreciat și în doctrină²⁴, această posibilitate este suficientă pentru a exclude obligația de a conserva obiectul liberalității și de a evita astfel declararea sa ca inalienabil prin voința dispunătorului, fără îndeplinirea condițiilor legale (ca aspect care justifica aplicarea nulității absolute în cazul substituției fideicomisare).

Posibilitatea recunoscută în cazul liberalităților reziduale de a înstrăina definitiv, prin acte cu titlu oneros, bunurile primite de la dispunător, precum și posibilitatea de a reține bunurile sau sumele care au fost obținute ca urmare a încheierii actelor cu titlu oneros permise marchează o diferență clară față de substituțiile fideicomisare.

Formularea folosită de legiuitor, "acte cu titlu oneros", este suficient de generoasă pentru determinarea sferei actelor juridice care realizează conținutul normei. Deși legiuitorul nu optează pentru folosirea termenului de înstrăinare, ci face doar mențiunea "acte cu titlu oneros" considerăm că actele pe care le are în vedere textul sunt actele de înstrăinare (după modelul Codului civil francez art. 1058), de exemplu contract de vânzare, antecontracte de vânzare, contract de schimb, contract de rentă viageră, contract de întreținere etc., adică acele contracte prin care dobânditorul

²³ J. Goicovici, *Liberalitățile reziduale în reglementarea art. 1001-1005 din Noul Cod civil*, Revista Curierul Judiciar nr. 1/2011, pp. 23-26.

²⁴ D. Chirică, *op. cit.*, pp. 169-170.

dobândește un drept în mod definitiv, însă nu și contractul de locațiune sau închiriere de exemplu, deoarece în astfel de cazuri (deși le poate încheia nu intră în sfera textului pe care îl analizăm) bunul nu iese din patrimoniul instituitului care va avea obligația de a-l transmite la momentul morții sale către substituit, iar drepturile substituitului s-ar putea naște, în continuare, fără niciun impediment la momentul morții instituitului.

Faptul că art. 1002 recunoaște posibilitatea instituitului să rețină bunurile ori sumele obținute în urma încheierii actelor cu titlu oneros încheiate (și a actelor de înstrăinare!) înseamnă că substituitul pierde orice drept asupra acestora, fără a opera subrogația reală cu titlu particular, adică fără a opera un transfer de regim juridic asupra oricărui bun sau sume de bani care înlocuiesc în patrimoniul instituitului valoarea și fără ca acestea să constituie obiectul obligației instituitului de transmitere către substituit. Motivul pentru care bunul care a intrat în patrimoniul instituitului nu dobândește regimul bunului care a ieșit din patrimoniul acestuia și nu constituie în continuare obiect al obligației de transmitere către substituit este tocmai faptul că instituitului i se permite încheierea de acte cu titlu oneros, prin care să înstrăineze bunurile din patrimoniul său, în mod liber, care ar rămâne fără substanță în cazul unei alte interpretări, iar o recunoaștere a unei subrogații reale cu titlu particular în acest caz (chiar în lipsa unui text expres, așa cum este art. 1002 teza a doua N.C.Civ.) ar însemna calificarea actului ca o substituție fideicomisară.

Prin excepție, conform art. 1005 N.C.Civ., coroborat cu art. 995 alin. (2) N.C.Civ., atunci când liberalitatea reziduală are ca obiect valori mobiliare, va opera o subrogație reală asupra valorilor mobiliare care le înlocuiesc. În acest caz, bunul care a intrat în patrimoniu dobândește regimul particular al bunului care a ieșit din patrimoniul instituitului și va face în continuare obiect al obligației instituitului de transmitere către substituit la momentul morții instituitului.

Prin valori mobiliare se înțeleg titluri de valoare negociabile reprezentând diferite titluri de credit, precum și drepturi de proprietate (participații), transmisibile cu ușurință și negociabile pe piețe special organizate²⁵.

Conform art. 1005 N.C.Civ., coroborat cu art. 995 alin. (3) N.C.Civ., se aplică regulile de la substituția fideicomisară privind informarea terților

²⁵ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1046.

prin realizarea formalităților de publicitate mobiliare și imobiliare, adică dacă liberalitatea are ca obiect drepturi supuse formalităților de publicitate, sarcina trebuie să respecte aceleași formalități, iar în cazul imobilelor, sarcina este supusă notării în cartea funciară.

4. Interdicția de a dispune cu titlu gratuit de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale. Interdicția de a dispune prin legat. Recunoașterea posibilității de a dispune prin donație

Referitor la posibilitatea de a încheia acte cu titlu gratuit în cazul liberalităților reziduale, adică cu privire la bunurile care au constituit obiectul unei liberalități reziduale, articolul 1003 N.C.Civ. operează o distincție între actele cu titlu gratuit încheiate *inter vivos* și cele *mortis causa*.

Articolul 1003 N.C.Civ. are ca punct de plecare ideea că instituitul primește de la dispunător un bun cu titlu gratuit, prin donație sau legat, iar instituitului i se recunoaște expres posibilitatea de a dispune în timpul vieții sale prin acte cu titlu oneros de aceste bunuri, având posibilitatea de a le înstrăina așa cum dorește.

Instituitul nu poate dispune de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin legate instituite prin testament (chiar dacă art. 1003 alin. 1 N.C.Civ. folosește impropriu expresia ca instituitul nu poate să dispună prin testament deși norma vrea să arate că instituitul nu poate să dispune prin liberalități *mortis causa*) deoarece intenția sa liberală ar fi în contradicție cu intenția dispunătorului care prin liberalitatea reziduală a stabilit ca bunul (pe care instituitul a putut să-l înstrăineze în timpul vieții dar pe care nu l-a înstrăinat) să revină substituitului ales de el.

Imposibilitatea instituitului de a dispune de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin liberalități *mortis causa* apare ca firească deoarece instituitul a beneficiat de libertatea de aprecia dacă dorește să dispună în timpul vieții prin acte cu titlu oneros (deci care să îi și profite) și dacă nu a făcut-o până la momentul morții sale singura interpretare este în sensul că nu a dorit sau nu a avut nevoie. Legatul cu privire la bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale ar reprezenta o formă de nesocotire a voinței dispunătorului, care a ales să dispună de bunuri în favoarea substituitului, și o formă de lipsă de apreciere față de generozitatea dispunătorului, care nu i-a impus să transmită către substituit toate bunurile

primite, ci doar ceea ce rămâne la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea sa.

Prin excepție de la regula din art. 1003 alin. 1 N.C.Civ., conform art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ. atunci când instituitul este moștenitor rezervatar al dispunătorului, acesta păstrează posibilitatea de a dispune prin acte pentru cauză de moarte (legate) de bunurile care au constituit obiectul donațiilor imputate asupra rezervei sale succesoriale. Excepția se justifică prin faptul că o donație raportabilă este doar un avans la moștenire, fără intenția de a gratifica, urmând ca moștenitorul rezervatar să impute donația asupra cotei sale de rezervă și să ia din moștenire mai puțin ca urmare a imputării, conform regulilor din art. 1046 și urm. N.C.Civ. cu privire la raportul succesoral.

Excepția din art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ. referitoare la posibilitatea de a dispune prin legate de bunurile care au fost obiect al donațiilor imputate asupra rezervei succesoriale are în vedere doar pe moștenitorul rezervatar al dispunătorului, nu și pe moștenitorul nerezervatar al dispunătorului (nu s-ar putea pune problema imputării asupra rezervei sale succesoriale). Această excepție nu este aplicabilă nici în cazul în care instituitul este moștenitor rezervatar al dispunătorului care a primit bunurile prin legat deoarece în acest caz nu se mai aplică discuția și rațiunea privind donația raportabilă, ca avans la moștenire, forma de imputare asupra rezervei moștenitorului conform art. 1146 N.C.Civ. și urm. privind modul în care operează raportul succesoral.

Excepția indicată rămâne aplicabilă doar pentru descendenții defunctului (dispunătorului) și soțul care vine în concurs cu descendenții acestuia care au primit de la dispunător o donație raportabilă (nu un legat), aceștia fiind singurii moștenitori rezervatari care ar putea primi o donație raportabilă care să fie imputată asupra cotei de rezervă succesorală, nu și ascendenților privilegiați, care sunt moștenitori rezervatari dar nu sunt obligați la raportul donațiilor.

Se observă ca sinteză, că regula este că instituitul nu poate dispune de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin legate (art. 1003 alin. 1 N.C.Civ.). Excepția există atunci când instituitul este moștenitor rezervatar al dispunătorului și păstrează posibilitatea de a dispune prin acte pentru cauză de moarte (legate) de bunurile care au constituit obiectul donațiilor imputate asupra rezervei sale succesoriale. Excepția nu se aplică moștenitorului care nu este moștenitor rezervatar al dispunătorului și nici

moștenitorului rezervatar al dispunătorului care a primit bunurile prin legat, în cazul acestora fiind aplicabilă regula că instituitul nu poate dispune de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin legate.

Instituitului i se recunoaște posibilitatea să dispună de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin donație, ca regulă. Rațiunea recunoașterii acestei posibilități constă în faptul că o nevoie actuală a instituitului poate determina încheierea contractului de donație, iar problema că ar exista un conflict între voința dispunătorului ca bunurile reziduale să revină substituitului și intenția liberală specifică donației nu se pune deoarece cel care apreciază asupra acestui eventual conflict este chiar dispunătorul, care fie nu interzice încheierea unui contract de donație de către instituit, contract care să aibă ca obiect bunurile primite de la dispunător și își asumă faptul că instituitul va putea dispune de bunuri prin donație iar substituitul în acest caz nu le va mai primi, nici măcar pe cele care rămân la data decesului instituitului în patrimoniul său, fie interzice instituitului să dispună de aceste bunuri prin donație, pentru ca substituitul să poată primi la data decesului instituitului bunurile care rămân în patrimoniul său (în cazul în care nu dispune de aceste bunuri prin acte *inter vivos* cu titlu oneros). Astfel, excepția o constituie faptul că dispunătorul poate interzice instituitului să dispună de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin donație (art. 1003 alin. 2 teza întâi N.C.Civ.).

Prin excepție de la excepția din art. 1003 alin. 2 teza întâi N.C.Civ. (care permite dispunătorului să interzică instituitului să dispună de bunuri prin donație), conform art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ. atunci când instituitul este moștenitor rezervatar al dispunătorului, acesta păstrează posibilitatea de a dispune prin acte între vii (donații) de bunurile care au constituit obiectul donațiilor imputate asupra rezervei sale succesoriale, cu aceeași justificare ca mai sus, adică faptul că o donație raportabilă este doar un avans la moștenire, fără intenția de a gratifica, urmând ca moștenitorul rezervatar să impute donația asupra cotei sale de rezervă și să ia din moștenire mai puțin ca urmare a imputării, conform regulilor din art. 1046 și urm. N.C.Civ. cu privire la raportul succesoral.

Dispozițiile art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ. (instituitul moștenitor rezervatar al dispunătorului care păstrează posibilitatea de a dispune prin acte între vii, donații, de bunurile care au constituit obiectul donațiilor imputate asupra rezervei sale succesoriale) nu se pot aplica pentru instituitul moștenitor nerezervatar al dispunătorului deoarece nu s-ar putea

imputa donația primită asupra rezervei sale succesoriale. Dispozițiile art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ. nu sunt aplicabile nici moștenitorului rezervatar al dispunătorului care a primit bunurile prin legat deoarece textul are în vedere doar primirea unei donații raportabile, care să constituie un avans la moștenire, și care să justifice o imputare a donației asupra rezervei moștenitorului conform art. 1146 N.C.Civ. și urm. privind modul în care operează raportul succesoral. Dispozițiile art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ. nu sunt aplicabile nici moștenitorului rezervatar care a primit bunurile prin donație imputată asupra cotității disponibile (neraportată, art. 1150 N.C.Civ.).

Și aici la fel ca mai sus, excepția indicată rămâne aplicabilă doar pentru descendenții defunctului (dispunătorului) și soțul care vine în concurs cu descendenții acestuia care au primit de la dispunător o donație raportabilă (nu un legat), aceștia fiind singurii moștenitori rezervatari care ar putea primi o donație raportabilă care să fie imputată asupra cotei de rezervă succesorală, nu și ascendenților privilegiați, care sunt moștenitori rezervatari dar nu sunt obligați la raportul donațiilor.

Sintetizând, regula este că instituitul poate dispune de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin donație (*per a contrario* art. 1003 alin. 1 N.C.Civ.). Excepția o constituie faptul că dispunătorul poate interzice instituitului să dispună de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin donație (art. 1003 alin. 2 teza a doua N.C.Civ.). Excepția de la excepție există când, deși dispunătorul i-a interzis instituitului să dispună prin donație de bunurile care au fost obiect al liberalității, totuși fiind moștenitor rezervatar al dispunătorului, instituitul păstrează posibilitatea de a dispune prin acte între vii (donații) de bunurile care au constituit obiectul donațiilor imputate asupra rezervei sale succesoriale. Excepția de la excepție nu se aplică moștenitorului care nu este moștenitor rezervatar al dispunătorului și nici moștenitorului rezervatar al dispunătorului care a primit bunurile prin legat și nici moștenitorului rezervatar care a primit bunurile prin donație imputată asupra cotității disponibile (neraportată, art. 1150 N.C.Civ.), în cazul acestora fiind aplicabilă excepția, dacă este cazul, în sensul că dispunătorul poate interzice instituitului să dispună de bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale prin donație.

5. Principiul independenței patrimoniale a instituitului

Din cele analizate rezultă că instituitul are o libertate deplină de a dispune prin acte cu titlu oneros conform art. 1002 N.C.Civ., iar în cazul actelor cu titlu gratuit această libertate este recunoscută în mod excepțional, conform art. 1003 N.C.Civ.. Independența patrimonială recunoscută instituitului înseamnă că acesta nu este ținut să dea socoteală dispunătorului ori moștenitorilor acestuia (art. 1004 N.C.Civ.). Instituitului nu i se poate cere să răspundă pentru deciziile referitoare la bunurile primite prin donație sau legat de la dispunător (care au constituit obiectul liberalității reziduale), luate cu privire la încheierea actelor de înstrăinare, cu privire la avantajele obținute, cu privire la exploatarea corespunzătoare a bunurilor sau cu privire la oportunitatea unor decizii, atât timp cât instituitul nu este obligat să dea socoteală nici dispunătorului și nici moștenitorilor săi pentru o obligație de administrare a bunurilor care să fie compatibilă cu transmiterea lor către substituit, deoarece instituitul are obligația de a transmite substituitului doar ceea ce rămâne în patrimoniul instituitului, la data decesului său, din donațiile sau legatele făcute în favoarea sa de către dispunător, adică doar bunurile care pot fi identificate în patrimoniu.

Instituitul nu va fi obligat să dea socoteală pentru deciziile cu privire la actele de înstrăinare, oportunitatea sau avantajele unor acte cu privire la bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale nici substituitului, care nu poate impune instituitului o obligație de administrare a bunurilor, cu același argument, și anume că instituitul are obligația de a transmite substituitului doar ceea ce rămâne în patrimoniul instituitului, la data decesului său, din donațiile sau legatele făcute în favoarea sa de către dispunător.

Mai mult, pornind de la faptul că art. 1005 N.C.Civ. referitor la aplicarea unor reguli specifice substituției fideicomisare nu trimite la dispozițiile art. 996 alin. 1 N.C.Civ. conform căruia drepturile substituitului se nasc la moartea instituitului (dincolo de faptul că nu se face această trimitere pentru că nașterea drepturilor substituitului este mai întâi condiționată de existența bunurilor/ a unei părți din bunurile din donație sau legate primite de la dispunător de către instituit la momentul morții sale în patrimoniul său²⁶ trebuie să observăm că nu s-ar putea admite, așa cum se recunoaște de doctrină și practică în cazul substituției fideicomisare

²⁶ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1052.

permise²⁷, posibilitatea ca substituitul să facă acte de conservare materială sau juridică sau chiar acte de dispoziție, ca un proprietar sub condiție suspensivă.

Totuși, distinct de această independență patrimonială, instituitul va fi ținut să răspundă pentru respectarea limitelor impuse de art. 1002 și 1003 N.C.Civ. referitoare la încheierea actelor cu titlu gratuit, caz în care va fi obligat să dea socoteală pentru executarea obligației de a transmite substituitului bunurile care au constituit obiectul liberalității reziduale.

6. Aplicarea unor reguli specifice substituției fideicomisare

Art. 1005 N.C.Civ. referitor la aplicarea unor reguli specifice substituției fideicomisare trimite la aplicarea dispozițiilor art. 997 N.C.Civ. privind garanțiile și asigurările, în sensul că și în cazul liberalităților reziduale, în vederea executării obligației instituitului de a transmite substituitului ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia, dispunătorul poate impune instituitului constituirea de garanții (de exemplu garanții directe, personale, reale) pentru ca dispunătorul să se asigure de o bună exploatare a bunurilor pentru a le păstra valoarea economică. Considerăm totuși că această opțiune este limitată totuși de faptul că spre deosebire de substituția fideicomisară permisă unde cele două liberalități au același obiect, la liberalitățile reziduale se are în vedere transmiterea de către instituit substituitului doar a ceea ce rămâne din bunurile primite de la dispunător, plus de faptul că se recunoaște o independență patrimonială a instituitului, firească, dar care nu mai apare perfect compatibilă, decât limitat, cu ideea unei exploatare corespunzătoare a bunurilor primite de către instituit și cu măsuri de precauție luate de către dispunător pentru a asigura eficacitatea celei de a doua liberalități în favoarea substituitului.

Pe baza acelorași trimiteri, dispunătorul poate impune instituitului încheierea unor contracte de asigurare (de exemplu asigurare de bunuri), prin care se urmărește prevenirea ineficienței liberalității (caducitate) din cauza pieririi bunurilor în mod fortuit, din motive obiective, independente de voința instituitului, și care să permită impunerea în mod convențional, a subrogației reale cu titlu particular.

²⁷ C. Macovei, M. C. Dobrilă, *op. cit.*, p. 1047.

Conform art. 1013 alin. 1 teza a doua N.C.Civ., referitor la oferta de donație, incapacitatea sau decesul ofertantului atrage caducitatea acceptării. Prin excepție de la aceste dispoziții, în cazul liberalităților reziduale, se recunoaște posibilitatea de a accepta oferta de donație făcută substituitului de către substituit și după decesul dispunătorului (art. 1005 N.C.Civ. referitor la aplicarea unor reguli specifice substituției fideicomisare prevede aplicarea art. 999 N.C.Civ. privind acceptarea donației după decesul dispunătorului). Excepția se justifică în cazul liberalităților reziduale prin aceea că substituitul dobândește bunurile reziduale nu la instituit, ci ca efect al voinței dispunătorului, conform art. 996 alin. 2 N.C.Civ., și prin faptul că nașterea drepturilor substituitului la momentul morții instituitului presupune trecerea unei perioade de timp și există posibilitatea ca dispunătorul să nu mai fie în viață, iar în cele mai multe situații ar interveni caducitatea deoarece acceptarea făcută de substituitul-donatar ar avea loc după decesul dispunătorului-donator.

Liberalitatea reziduală nu se confundă cu o substituție vulgară²⁸ deoarece în cazul liberalității reziduale există un legat sau o donație din partea dispunătorului în favoarea instituitului și succesiv, substituitul va fi gratificat cu ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute acestuia, deci legatele se execută succesiv, întâi cel în favoarea instituitului și apoi cel în favoarea substituitului (dacă va mai fi cazul), în timp ce în cazul unei substituții vulgare legatele se execută alternativ.

Referitor la natura juridică a liberalităților reziduale, anterior intrării în vigoare a Noului Cod civil (care conține dispoziții exprese privind ineficacitatea liberalității reziduale pentru cazul morții substituitului) în literatura de specialitate s-a considerat că aceasta nu constituie o substituție fideicomisară (așa cum am arătat mai sus), ci un legat supus unui termen suspensiv, drepturile terței persoane ce urmează a fi gratificată cu rămășița bunurilor legate urmând să se nască la momentul deschiderii moștenirii dispunătorului, iar exercițiul se va face la moartea instituitului, în măsura în care bunurile se mai află în patrimoniul succesoral. S-a considerat că dacă substituitul moare înaintea instituitului, drepturile substituitului trec asupra moștenitorilor săi care vor putea pretinde bunurile la moartea instituitului

²⁸ L. Stănciulescu, *op. cit.*, p. 150; I. E. Cadariu-Lungu, *Dreptul de moștenire în noul Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2012, p. 159.

deoarece termenul suspensiv nu afectează nașterea dreptului, ci numai exercițiul lui.²⁹ S-a susținut și faptul că legatul *de residuo* este un dublu legat condițional, primul legatar dobândind sub condiția rezolutorie ca bunurile să se găsească în patrimoniul său la data decesului, iar beneficiarul rămășiței sub condiția suspensivă ca bunurile să se găsească în patrimoniul primului legatar, instituitului la data decesului acestuia; dacă substituitul moare înaintea instituitului legatul său devine caduc³⁰.

În cazul liberalităților reziduale, dacă substituitul predecedează instituitului sau renunță la beneficiul liberalității, Noul Cod civil bunul revine instituitului, cu excepția cazului în care s-a prevăzut că bunul va fi cules de moștenitorii substituitului ori a fost desemnat un al doilea substituit (art. 1005 N.C.Civ. referitor la aplicarea unor reguli specifice substituției fideicomisare trimite și la aplicarea dispozițiilor art. 1000 N.C.Civ. cu privire la ineficacitatea substituției³¹). Astfel, la liberalitatea reziduală, la fel ca la substituția fideicomisară permisă, pentru a evita o ineficacitate a liberalității reziduale prin caducitate pentru predecesul substituitului față de instituit sau pentru cazul în care acesta renunță la liberalitatea primită, bunul rezidual revine instituitului, ca regulă; prin excepție, dacă s-a prevăzut expres, bunul va fi cules de moștenitorii substituitului sau se poate prevedea o substituție vulgară, prin desemnarea unui al doilea substituit.

Deși substituția vulgară nu mai apare expres reglementată de Noul Cod civil așa cum apărea în Codul civil anterior, validitatea acesteia este admisă fără dubii și recunoscută indirect prin intermediul acestor dispoziții (o formă de liberalitate rezidualo-vulgară) care recunosc posibilitatea dispunătorului de a-și lua măsuri de prevedere prin stabilirea unei liberalități alternative, sub condiția suspensivă a ineficacității celei dintâi.

²⁹ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 673; D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 599; M. Eliescu, *Transmisiunea...op. cit.*, p. 314.

³⁰ D. Chirică, *op. cit.*, p. 171.

³¹ Pentru dispoziții legate de modul în care funcționează dreptul de acrescământ a se vedea și art. 1072 C.Civ..

